



Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460

—
info@amo.cz
www.amo.cz

Рекомендації для покращення якості вищої освіти в Україні

Професор Владіміра Дворжакова¹

Доктор Іржі Сморчка²

Матина Видлакова³

Замість вступу

Вища освіта в Україні може пишатися своєю довготривалою й багатого традицією. Традиційно у світі дуже високо цінується українська освіта в сферах математики та фізики. Проте в наш час багато спеціальностей, у першу чергу – технічні й природознавчі, потерпають від впливу молодих «мізків» за кордон, через помітне недофінансування вищих навчальних закладів та відсутність концептуальної єдиної політики вищої освіти (і через політичні зміни та проблеми, з якими бореться країна), а це негативно впливає на рівень вищої освіти загалом. Запропоновані рекомендації виходять із контексту європейських стандартів забезпечення якості у вищих навчальних закладах, причому ми зосереджуємося на питаннях, які виникали на різних дискусіях під час наших семінарів в Україні.

А. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

1) Імплементация європейських стандартів для внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах.

Хороший інструмент для забезпечення якості у вищій освіті – європейські стандарти «Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area» (ESG). Представники ВНЗ отримали ці стандарти, під час семінарів їм було приділено значну увагу. Проблема ж полягає у тому, що керівництво ВНЗ та викладачі мають тенденцію розглядати стандарти поза контекстом. Представники ВНЗ очікують

¹ Протягом 2006-2016 років очолювала Акредитаційну комісію Республіки Чехія. Зараз викладає політичні науки в Університеті Економіки в Празі.

² Протягом 2008-2016 років працював на посаді генерального секретаря Акредитаційної комісії Республіки Чехія. Зараз очолює департамент Національного акредитаційного Бюро вищої освіти Республіки Чехія.

³ Національное акредитаційное Бюро вищої освіти Республіки Чехія.



Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460
—
info@amo.cz
www.amo.cz

якоїсь інструкції для використання, а не сприймають їх (стандарти) як загальні принципи, які потім адаптуються до різних місцевих умов, для різних типів вищих навчальних закладів, навчальних програм і форм навчання. Європейські стандарти – це не закостенілі консервативні правила, навпаки, їхнє наповнення – це безкінечний динамічний процес і ВНЗ повинен систематично оцінювати якість впровадження цих правил у контексті власного розвитку.

Перш ніж ВНЗ перейде безпосередньо до застосування європейських стандартів, потрібно до деталей продумати та сформулювати **місію та бачення** навчального закладу. Місія та бачення школи – це ключові стратегічні документи вищої освіти. Вони повинні відображатися на усі процеси діяльності ВНЗ на всіх рівнях (тобто на процеси створення і реалізації навчальних програм, на творчу та дослідницьку роботу, на співробітництво із практичним та суспільним секторами, на спосіб управління ВНЗ тощо).

Зокрема, **в місії** необхідно визначити рівень навчання, на який вища школа буде орієнтуватися (бакалаврська, магістерська чи докторська навчальні програми), наукові галузі й спрямування школи, а також кінцевий освітній профіль випускника навчального закладу (професійно орієнтоване навчання, академічно орієнтоване навчання).

Бачення ВНЗ повинно обов'язково містити середньострокові й довгострокові цілі, вектор розвитку навчального закладу. Місія та бачення повинні бути взаємопов'язаними й творити логічне ціле.

Бачення впливає на:

- створення навчальних програм (вони не мали би бути поза визначеною місією ВНЗ);
- фаховий профіль ВНЗ та кваліфікаційну структуру викладачів;
- вимоги до спрямування та складності творчої діяльності (базове дослідження, прикладне дослідження, міжнародні проекти, релевантність результатів творчої діяльності).

Проблеми при визначенні місії та бачення, яких ВНЗ варто уникати:

- неясний зміст, переписування фраз, які часто відірвані від реальної ситуації у ВНЗ та його можливостей;
- розуміння місії та візії як маркетингової стратегії (реклама).



**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460
—
info@amo.cz
www.amo.cz

Найкращий вищий навчальний заклад – не той, який хоче мати найбільшу кількість докторських програм і хоче бути насамперед «науковою» інституцією; найкращий ВНЗ – це інституція, яка свою діяльність підпорядковує своєму призначенню, тобто функціонує відповідно до своїх місії та бачення. Погано сформульовані місія та бачення, чи нездатність ВНЗ функціонувати відповідно до цих формулювань, свідчить про відсутність концепції розвитку та небажання будувати школу, і про превалювання бажання отримати короткостроковий зиск.

З місії та бачення ВНЗ випливає і застосування окремих європейських стандартів (ми згадуємо лише найважливіші елементи і водночас найслабші місця їх застосування в українському середовищі):

а) ESG 1.1 Політика забезпечення якості:

- повинна відобразити зв'язок між дослідженням (творчою діяльністю) і викладанням та процесом навчанням. Потрібно також враховувати національний контекст та інституціональний контекст конкретного ВНЗ;
- повинна вести до цілеспрямованого залучення керівництва ВНЗ, організаційних структур (кафедри, інститути, факультети), академічних співробітників і студентів до процесів забезпечення якості. Залучати зовнішніх гравців («стейкхолдерів») до забезпечення якості;
- повинна забезпечувати академічну цілісність і свободу та перешкоджати корупційним процесам в академічній сфері;
- повинна захищати від нетолерантності й дискримінації щодо студентів і працівників.

б) ESG 1.2. Створення та затвердження освітніх програм.

- Освітні програми потрібно писати так, щоб їхні цілі відповідали стратегії ВНЗ, щоб вони містили чітко сформульовані результати навчання, які необхідно виконати під час проходження програми. Має бути чітке й специфіковане визначення до отримання якої кваліфікації веде завершення тієї чи іншої навчальної програми.
- До процесу розробки освітніх програм потрібно цільовими методами залучати студентів та відповідних стейкхолдерів.
- ВНЗ має слідкувати за прозорістю процесів створення та затвердження навчальних програм.
- Освітні програми (ОП) повинні надавати можливість послідовно виконувати навчальні зобов'язання аж до закінчення терміну навчання



**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460
—
info@amo.cz
www.amo.cz

та ставити передбачувані вимоги до студентів, напр., згідно до кредитної системи ECTS, у разі потреби ОП пропонують структуровані варіанти проходження стажування та практики.

в) ESG 1.3. Студентоцентричне навчання, викладання та оцінювання.

- ВНЗ має поважати та враховувати різnorodність студентів та їхніх потреб (зокрема якщо говорити про студентів із особливими потребамив навчанні).
- Використовує різні форми навчання та різні методи навчання.
- Підтримує вміння самостійно вчитися і водночас забезпечує адекватний супровід студента та підтримку з боку викладача.
- Критерії й способи оцінювання та призначення балів завчасно викладаються у вільний доступ.
- Спосіб оцінювання дає можливість студентам отримати фідбек, зворотній зв'язок.
- Оцінювання – консистентне, чесне щодо всіх студентів і відповідно до чітко визначених процедур.
- Існує формальна процедура оскарження рішень з боку студентів, ВНЗ оцінює випадки розгляду скарг та апеляцій студентів.

г) ESG 1.4. Зарахування, навчання, визнання кваліфікацій і сертифікація студентів.

- ВНЗ повинен прозоро й послідовно застосовувати наперед визначені й опубліковані правила, які стосуються усіх фаз перебігу навчання студентів.

г) ESG 1.5. Викладацький склад.

- Інституції вищої школи несуть безпосередню відповідальність за якість своїх співробітників та за створення умов, які сприятимуть зростанню якості викладачів:
 - правила прийому на роботу викладачів – прозорі, всі процеси відбуваються відповідно до чітких правил і критеріїв;
 - надають викладачам можливості для подальшої освіти й підтримують професійне зростання викладачів;
 - підтримують наукову діяльність, зокрема, пов'язану із предметами, що вивчаються, та науковим спрямуванням інституції;
 - підтримують розширення міжнародних контактів викладачів;



**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460

—
info@amo.cz
www.amo.cz

- підтримують інновації щодо форм і методів навчання, застосування нових технологій.

д) ESG 1.6. Навчальні ресурси та підтримка студентів.

Вищі навчальні заклади повинні мати достатнє фінансове забезпечення для реалізації процесу навчання, повинні забезпечити, щоб у ВНЗ працювали якісні викладачі, а у студентів був доступ до адекватних навчальних матеріалів та вся необхідна підтримка у процесі навчання.

е) ESG 1.7 Управління інформацією

- ВНЗ повинні збирати, аналізувати та використовувати дані, необхідні для успішної реалізації освітніх програм та іншої діяльності. Ідеться, зокрема, про:
 - прогрес студентів у навчанні, рівень успішності та неуспішності,
 - задоволеність студентів навчальними програмами,
 - освітні ресурси та підтримка студентів,
 - працевлаштування випускників.

є) ESG 1.8 Публічна інформація

- Навчальні заклади повинні оприлюднювати чітку, точну, об'єктивну, актуальну і доступну інформацію про свою діяльність, зокрема про свої програми.

ж) ESG 1.9 Поточний моніторинг і періодичний перегляд програм

- Навчальні заклади повинні моніторити і періодично переглядати свої програми, забезпечуючи їхню відповідність зазначеним цілям, а також потребам студентів і суспільства. У результаті такого перегляду має здійснюватися безперервне вдосконалення програм. Про будь-які зміни, як заплановані, так і реалізовані упродовж цього процесу, інформуються усі зацікавлені сторони.

з) ESG 1.10 Циклічне зовнішнє забезпечення якості

- Навчальні заклади повинні на циклічній основі проходити процес зовнішнього забезпечення якості відповідно до «Стандартів і рекомендацій».



**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460

—
info@amo.cz
www.amo.cz

2) Створення дієвої системи оцінювання якості освітньої діяльності та пов'язаної з нею творчої діяльності.

ВНЗ повинен завести й розвивати внутрішню систему забезпечення якості освітньої й творчої діяльності. Система повинна відповідати європейським стандартам (ESG) та містити оцінювання, зокрема, таких сфер діяльності ВНЗ:

- оцінювання структури навчальних програм та їхнього фахового спрямування (з огляду на місію та бачення ВНЗ),
- оцінювання освітньої діяльності у навчальних програмах (разом із оцінюванням якості предметів, навчальної практики, кваліфікаційних робіт, іспитів, навчальної успішності тощо),
- оцінювання вступної кампанії (якість абітурієнтів, успішність, чесність умов),
- відслідковування та оцінювання успішності випускників (працевлаштування випускників, зокрема, у професіях, до виконання яких їх готували у ВНЗ),
- оцінювання кваліфікаційної структури академічних співробітників,
- оцінювання внутрішньої структури ВНЗ та дієздатності його органів (тут і чи ці органи проводять збори, чи складають протоколи зборів і належним чином виконують свої обов'язки),
- оцінювання творчої та дослідницької діяльності (якість і напрямки досліджень у ВНЗ у контексті освітньої програми й кваліфікаційного ступеня, а також успішність у процесі отримання грантів та залучення студентів докторантури й магістратури до їх виконання, якість та індекс цитування опублікованих текстів),
- оцінювання зовнішнього співробітництва ВНЗ (співробітництво із фірмами та державними адміністраціями, включно із виконанням т. зв. третьої ролі ВНЗ у регіоні),
- оцінювання інтернаціоналізації ВНЗ (міжнародне співробітництво, студентська й учительська мобільність, проекти із закордонними ВНЗ, міжнародні гранти тощо),
- оцінювання фінансових ресурсів, матеріального забезпечення, інформаційного й технічного оснащення, оцінювання адміністративної та допоміжної діяльності (наприклад, бекграунд для студентів).



**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460
—
info@amo.cz
www.amo.cz

При впровадженні системи оцінювання необхідно чітко встановити відповідальність та правові повноваження окремих учасників (за що несуть відповідальність гаранті програм, предметів, продекани, декани, проректори тощо). Вищий навчальний заклад повинен регулярно проводити внутрішнє оцінювання, обов'язковою частиною якого має бути реалістичне зважування слабких і сильних сторін. ВНЗ має знайти адекватні способи вирішення виявлених проблем й застосувати їх, а через деякий час провести повторне оцінювання ефективності вжитих заходів. Звіт про внутрішнє оцінювання – це, у першу чергу, стратегічний матеріал для внутрішніх потреб ВНЗ, тому його не варто викладати у вільний доступ у повному обсязі. Він має докладатися до матеріалів, які ВНЗ збирає для зовнішнього оцінювання якості (чи акредитації). У звіті обов'язково мають вказуватися коригуючі та профілактичні заходи, а також заходи, що вживаються для покращення наявного стану.

При заведенні системи оцінювання якості ВНЗ повинні брати до уваги насамперед наступні проблеми:

Уміння проводити самооцінювання:

Проблеми

- оцінювання не буває критичним, оскільки під час критичного опису реального стану з'являється страх «нашкодити іміджу власного ВНЗ» чи зробити негативну рекламу,
- оцінювання ігнорує основні документи ВНЗ, тобто місію, бачення, довгострокову чи середньострокову концепції розвитку ВНЗ,
- оцінювання не достатньо ідентифікує реальні проблеми.

Заходи

- довгострокове посилення концептуального мислення,
- аналітичне оцінювання проблем,
- проекти конкретних рішень, коригувальних заходів і план оцінки їхнього цільового призначення.

Студентські оцінювання:

Проблеми



**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460

—
info@amo.cz
www.amo.cz

- студентські оцінювання дуже часто бувають лиш формальними і мало про що говорять (опитувальники),
- низька участь студентів, погано поставлені питання (типові невдалі питання – про корисність предмету, складність предмету, якість викладачів),
- страх з боку студентів, що вдасться розгадати їх анонімність (після чого почнуться репресії за негативні оцінки), а з боку викладачів – страх, що неуспішні студенти почнуть зводити з ними рахунки.

Заходи

- послідовне забезпечення анонімності студентського оцінювання,
- підтримка участі студентів в опитуваннях (наприклад, оцінювання щонайменше двох предметів як умова для переведення на наступний курс),
- цільові питання (доцільними будуть, наприклад, питання про забезпечення навчальними матеріалами, доступність навчальної літератури, дотримання умов для закриття курсів), корисними можуть бути також тематично спрямовані оцінювання на конкретну проблему наскрізь усіх предметів,
- зворотній зв'язок: не лише статистичне оцінювання результатів, а й якісний аналіз, вжиття відповідних заходів та інформування про це, тематично спрямовані оцінювання мають повторно проводитися через кілька років, має прослідковуватися покращення.

Ризики зловживання системою, шахрайства

ВНЗ зобов'язаний розробити правила й заходи, які ефективно перешкоджатимуть шахрайським діям і спробам зловживати системою. Ідеться зокрема про наступний округ заходів:

- заходи проти плагіаторства (з боку викладачів та студентів) та недобросовісного виконання кваліфікаційних робіт;
- заходи проти недобросовісності в освіті та шахрайським нострифікаціям;
- заходи проти шахрайства в опублікуванні результатів наукової діяльності;



**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460

—
info@amo.cz
www.amo.cz

- заходи проти зловживання повноваженнями, проти цькування та корупції.

A) Заходи проти плагіаторства та недоброчесного виконання кваліфікаційних робіт

Найчастіші порушення

- кваліфікаційні роботи пишуть замість студентів треті особи, часто ідеться про особливу форму підприємницької діяльності (агентства з написання наукових робіт), коли студент платить за написання кваліфікаційної роботи (типова риса таких робіт – довгі цитати з різних джерел, часто поза контекстом),
- пропонується чужа робота без відома першоавтора,
- роботи списуються із кількох джерел, неякісний науковий апарат, бракує посилань на джерела,
- фактично однакові бакалаврська й дипломна роботи,
- захищених робіт не існує ані в паперовому, ані в електронному вигляді (їх неможливо відшукати, або ж ВНЗ, без явних на те причин, відмовляється їх опублікувати).

Підозрілі сигнали

- у ВНЗ немає системи електронної оцінки ступеня співпадінь у роботах,
- один керівник веде одночасно велику кількість кваліфікаційних робіт (це викликає підозру, чи людина фізично спроможна все осягнути),
- неякісні рецензії, або ж їх відсутність,
- теми кваліфікаційних робіт повторюються з року в рік,
- кваліфікаційні роботи мають дуже мало спільного з творчою чи науково-дослідницькою діяльністю ВНЗ,
- недоступність захищених робіт і рецензій (електронний доступ, бібліотека).

Заходи

- ВНЗ повинен завести правила для ведення кваліфікаційних робіт (встановлення максимальної кількості ведених робіт на одного вчителя, встановлення правил супервізії для кваліфікаційних робіт, яку проводитиме позаштатний викладач),



**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460

—
info@amo.cz
www.amo.cz

- завести електронну систему контролю співпадінь між роботами (система викриття плагіатів),
- завести прозорий спосіб архівації та публікування робіт разом із рецензіями на них (в інтернеті, інтранеті, у бібліотеці ВНЗ),
- спрямовувати теми кваліфікаційних робіт на творчий й науково-дослідницький напрямок ВНЗ.

б) Заходи проти недоброчесності в освіті, шахрайства й шахрайських нострифікацій

Найчастіші порушення

- видача дипломів про отримання вищої освіти взагалі без проходження навчання (куплені дипломи),
- мінімальні вимоги до іспитів та самостійних робіт,
- безпідставне зарахування предметів з інших ВНЗ чи інших типів освітніх інституцій (освіта упродовж всього життя),
- зарахування освітніх кваліфікацій з неіснуючого закордонного ВНЗ, або ж випадки, коли зараховується навчання по програмі, яка не входить у систему вищої освіти відповідної держави,
- бакалаврський рівень помилково зараховується як магістерський, або ж навчання в магістратурі зараховується як аспірантура,
- зараховується попереднє навчання за кордоном (напр., при вступі на наступний рівень вищої освіти) без належної нострифікації.

Підозрілі сигнали

- часто зустрічаються випадки виразно коротшого строку навчання, ніж стандартна довжина навчання на освітній програмі, або ж незвично часто зустрічаються індивідуальні навчальні плани,
- велика кількість студентів вступає лише після подання апеляції на результати вступної кампанії,
- не вистачає механізмів контролю процесів занесення даних у навчальну інформаційну систему ВНЗ,
- бракує визначених правил для зарахування предметів та іспитів із інших ВНЗ,
- при нострифікації неможливо дошукатися всіх потрібних для нострифікації документів.



**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460
—
info@amo.cz
www.amo.cz

Заходи

- стежити й регулярно оцінювати відхилення від стандартної тривалості навчання за різними освітніми рівнями,
- завести правила занесення даних до інформаційної системи ВНЗ (наприклад, результати іспитів має право заносити лише відповідний викладач, а не адміністративний співробітник),
- завести чіткі правила зарахування предметів, що вивчалися на базі іншого ВНЗ,



**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460

—
info@amo.cz
www.amo.cz

рішення щодо нострифікації приймається на основі відповідних даних із мережі ENIC/NARIC.

в) заходи проти шахрайства при опублікуванні результатів наукової діяльності

Найчастіші порушення

- переписані роботи та їхні частини (т. зв. плагіати),
- публікації у т. зв. хижацьких журналах (шахрайські видання, які намагаються себе видавати за серйозні наукові видання),
- публікації виступів на неіснуючих (часто – закордонних) конференціях.

Підозрілі сигнали

- т. зв. хижацькі журнали не проходять через процес рецензування - *peer review*, дуже часто вони мультидисциплінарні та вимагають великий внесок за публікацію, у складі редакторських рад таких журналів не знайдемо справжніх фахівців, інколи членами можуть бути взагалі неіснуючі люди,
- закордонні конференції відбуваються без підтримки жодної наукової інституції.

Заходи

- акцент на публікаціях в рецензованих журналах із хорошою репутацією,
- стежити за шахрайськими практиками, писати про них та послідовно від них відмовлятися,
- налаштування транспарентності функціонування ВНЗ на всіх рівнях,
- просвіта (як співробітників ВНЗ, так студентів і громадськості),
- викриті незаконні практики потрібно суворо карати навіть ціною неприємних конфліктів та судових позовів,
- розробка етичного кодексу та дієздатної комісії з моралі (комісія з моралі не повинна бути напряду залежною від керівництва школи, тобто мова йде не про дисциплінарну комісію, потрібно збиратися регулярно й опубліковувати свої висновки, якщо етична комісія досить довго не здатна



**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460

—
info@amo.cz
www.amo.cz

висунути жодних підозр, це свідчить про її
недієздатність),

- зрозумілі процедури для незалежної обробки скарг як від співробітників, так і від студентів, їх регулярне оцінювання.

Якість творчої та дослідницької діяльності

У сучасному світі якість творчої та дослідницької діяльності (зокрема на рівні ВНЗ із докторським рівнем підготовки) сильно залежать від уміння отримувати міжнародні гранти та проекти. Для професійно орієнтованих ВНЗ навпаки дуже велику роль відіграють програми розвитку та проекти у співробітництві із практичною галуззю.

Проблеми

- низька участь у дослідницьких проектах та грантах на розвиток досить часто обумовлюється адміністративною складністю, яка повністю вичерпує всі ресурси академічних співробітників, у яких у результаті не лишається ні часу, ні простору для того, щоб займатися науковою та творчою діяльністю,
- велика завантаженість академічних співробітників.
-

Заходи

- надання сервісних послуг у сфері підготовки міжнародних проектів (проектний менеджмент),
- підтримка захисту інтелектуальної власності, патенти,
- підтримка міжфакультетного співробітництва у галузі наукових досліджень, пошук синергії, можливість подавати спільні великі проекти,
- акцент на виділення часу під наукову діяльність, зокрема в контексті навантаження академічних співробітників викладацькою діяльністю та іншими обов'язками.

Інтернаціоналізація

Інтернаціоналізація, тобто включення ВНЗ у міжнародне співробітництво може виразно допомогти покращити не лише освітню діяльність у ВНЗ, а й середовище ВНЗ загалом, оскільки через нього



**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460

—
info@amo.cz
www.amo.cz

відбувається передача досвіду, «позитивної практики» із закордону в домашні умови. У контексті інтернаціоналізації ВНЗ повинен звертати увагу зокрема на наступні округи:

а) Мобільність вчителів

Проблеми

- академічним співробітникам бракує знань і вмінь, щоб викладати іноземною мовою (англійська),
- академічні співробітники бояться втратити місце, або ж рівень ставки чи років вислуги, якщо вони самі поїдуть за кордон чи приїде закордонний лектор.

Заходи

- ввести предмети на вибір, які викладатимуть свої академічні співробітники англійською мовою,
- сформувати групу викладачів, які зможуть викладати англійською мовою (зосередитися, зокрема, на покоління сучасних тридцяти- і сорокарічних) і цю групу поступово розширювати,
- у випадку мобільності вчителів, не скорочувати їм робочі ставки, а намагатися покривати брак коштів із спеціальних грантів і проектів.

б) Мобільність студентів

Проблеми

- потенційні кандидати на виїзд можуть боятися мовного бар'єру (низький рівень англійської мови),
- предмети не викладаються англійською мовою (студентам, які приїздять, немає де вчитися),
- складні процеси зарахування предметів, які студент вивчав у ВНЗ за кордоном, небезпідставні побоювання студентів, що в реальності тривалість навчання на конкретному рівні збільшиться.

Заходи

- введення предметів на вибір, які викладатимуть англійською мовою (по закінченню цих курсів студенти отримують досвід навчання англійською мовою),
- підписання двосторонніх договорів із закордонними ВНЗ на підтримку мобільності,



**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460

—
info@amo.cz
www.amo.cz

- підтримка заведення системи спрощеного формату карток предметів, на яких міститиметься основа інформація про предмет, цим самим спроститься процедура зарахування подібних предметів на основі співпадінь у змістовому наповненні програми та в результатах навчання.

Розвиток університетського середовища

ВНЗ повинні підтримувати розвиток такого середовища, у якому студент сприймається як партнер, на якого в повному обсязі кладеться відповідальність за його навчання, а також надаються можливості самостійно доформувати свій науковий профіль у межах пропозиції предметів на вибір та долучитися до творчої чи науково-дослідницької діяльності університету.

Проблеми

- надто великий акцент на пряме навчання, багато годин студенти проводять в аудиторіях (це не стосується природничих і творчих спеціальностей),
- брак інструментів для того, щоб студент сам доформував свій профіль відповідно до своїх наукових зацікавлень,
- відсутність розвиненої творчої діяльності у контексті реалізації освітніх програм, до якої б студенти могли долучатися.

Заходи

- розвивати непряме навчання, проектне навчання і самонавчання (для цього обов'язково потрібно якісно налаштувати систему зворотного зв'язку),
- завести систему обов'язкових предметів на вибір (вибір модулів по спеціальності в межах освітньої програми) та пропозицію предметів на вибір,
- за типом і характером освітніх програм залучати студентів до виконання творчих і науково-дослідницьких проектів (наприклад, до грантів, науково-дослідних проектів, прикладних проектів практичного спрямування, до підготовки фахових конференцій тощо).



**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460

—
info@amo.cz
www.amo.cz

Відповідальність ВНЗ за свою діяльність

ВНЗ часто відкривають філії (які часом називають евфемізмами «відокремлені підрозділи», «консультаційні центри» чи «регіональні центри») поза основним місцем своєї діяльності та здійснюють там освітню діяльність. Підставою для відкриття філії найчастіше є бажання отримати економічну вигоду. У деяких випадках філії працюють навіть на території іншої держави (за кордоном).

Проблеми

- якість умов для навчання зазвичай набагато гірша, ніж в основних корпусах ВНЗ – це стосується як викладацького складу, так і стану приміщення, доступу до бібліотек тощо,
- як правило, на базі філій не проводиться адекватна творча чи науково-дослідна діяльність, тому не існує зв'язку між освітньою і науково-дослідною діяльністю,
- зазвичай у філіях не формується стандартне університетське середовище, у багатьох філіях навчання справляє враження радше навчання на платних курсах (діють на принципі короткострокових договорів про надання освітніх послуг).

Заходи

- потрібно створювати однакові умови для навчання в усіх підрозділах ВНЗ, де здійснюється навчання за освітніми програмами вищої школи,
- якщо в одному із підрозділів умови не відповідають якості навчання, що здійснюється у головному корпусі, ВНЗ зобов'язаний самостійно закрити такий підрозділ,
- не можна толерувати практики неякісних філій і недотримання однакових гідних умов для навчання в усіх підрозділах, це повинно бути підставою для позбавлення акредитації освітньої програми не лише в філії, а й в основному корпусі.

..



Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460

—
info@amo.cz
www.amo.cz

Б) Рекомендації для Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти

Основна сучасна проблема Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти України (агенство) полягає у тому, що фактично воно ще не розпочало свою діяльність, відповідно складно говорити про якісь проблеми й давати рекомендації. Рекомендації, які ми тут перераховуємо, виходять насамперед із контексту європейських стандартів забезпечення якості у вищій освіті.

1) Імплементация європейських стандартів для зовнішнього забезпечення якості ВНЗ

Акредитаційне агентство повинно регулярно й систематично застосовувати європейські стандарти *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)* у частині 2. Ці стандарти – це не закостенілі вимоги до конкретного способу забезпечення якості вищої освіти, вони слугують як загальні принципи, які можна використовувати у різних локальних умовах для різних типів і форм освіти. Філософія європейських стандартів полягає не в тому, щоб досягти раз і назавжди повного співпадіння в усьому, цілком систематично оцінювати міру виконання окремих стандартів та оцінювати, чи спосіб їхнього виконання допомагає виконувати належну мірою цільове призначення агентства. Реалізація стандартів – це безкінечний динамічний процес.

Діяльність агентства повинна засадничо відповідати таким стандартам:

а) ESG 2.1 Використання процедур внутрішнього забезпечення якості

- Потрібно пам'ятати, що основну відповідальність за якість освіти покладено безпосередньо на ВНЗ. Система зовнішнього забезпечення якості, у першу чергу, повинна оцінювати ефективність внутрішнього забезпечення якості у вищому навчальному закладі.
- Зовнішнє оцінювання якості має посилювати відповідальність ВНЗ за свою якість.

б) ESG 2.2 Розробка ефективних методологій зовнішнього забезпечення якості



**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460
—
info@amo.cz
www.amo.cz

- Необхідно заздалегідь визначити мету й методи забезпечення якості. В ідеальному варіанті до цього процесу би мали долучитися всі зацікавлені сторони (стейкхолдери), разом із ВНЗ. В оцінюванні необхідно відштовхуватися від місії школи.
- Методи, що використовуються, повинні відповідати своєму основному призначенню і надавати ВНЗ можливість продемонструвати покращення якості.

в) ESG 2.3. Процеси зовнішнього забезпечення якості

- Процес оцінювання містить: написання Звіту про самооцінювання ВНЗ, зовнішнє оцінювання (як правило, разом із відвідуванням ВНЗ, т. зв. *site visit*), написання звіту про зовнішнє оцінювання та контроль за виконанням рекомендацій. Процедура повинна бути всім наперед відомою, а її застосування – послідовним.
- Зовнішнє оцінювання якості не закінчується фінальним звітом про проведене оцінювання. У звіті необхідно дати ВНЗ чіткі рекомендації для покращення. Агентство оцінює, чи ВНЗ робить відповідні кроки, які приведуть до виконання рекомендацій.

г) ESG 2.4 Експерти із незалежної перевірки

- Зовнішнє забезпечення якості повинні проводити навчені зовнішні експерти (*peer review*), до складу яких мають бути й студенти.
- Акредитаційне агентство повинно мати у розпорядженні велику базу різнопрофільних зовнішніх оцінювачів (які внесуть в оцінювання різні погляди – академічні співробітники, студенти, роботодавці тощо).
- Фахівців необхідно підбирати ретельно, це мають бути сформовані особистості, які володітимуть необхідними вміннями та компетенціями для виконання обов'язків, які на них буде покладено.
- Агентство повинно спершу провести навчання для фахівців.
- Агентство забезпечує незалежність фахівців з допомогою механізму, який виключає конфлікт інтересів.
- Бажано також залучати закордонних експертів.

д) ESG 2.5 Критерії для прийняття рішень

- Усі формальні рішення й неформальні результати зовнішнього оцінювання якості повинні базуватися на експліцитних, відомих і послідовно застосовуваних критеріях.



**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460
—
info@amo.cz
www.amo.cz

- У інтересах рівності та надійності результати зовнішнього забезпечення якості базуються на наперед визначених критеріях, виконання яких можна довести.

г) ESG 2.6 Звітування

- Звіти про оцінювання обов'язково мають публікуватися й бути у вільному доступі, звіти повинні мати чітку й логічну структуру, звіти необхідно писати стилем, який буде зрозумілий як академічній спільноті, так і широкій громадськості.
- Звіт про оцінювання стає для ВНЗ вихідною точкою для реалізації подальших кроків, що впливають із зовнішнього оцінювання, а також надає громадськості інформацію про діяльність цієї інституції. Щоб звіт можна було використовувати для призначення та проведення подальших необхідних заходів покращення ВНЗ, його формулювання мають бути зрозумілими, а структура – чіткою.
- Звіт має містити опис контексту (включає ВНЗ у специфічний контекст), опис принципів оцінювання, ідентифікаційні дані оцінювачів, з'ясовані факти, аналіз, висновки, приклади хорошої практики з цього ВНЗ, рекомендації для подальших дій.
- У ВНЗ має бути можливість прокоментувати зміст звіту ще до його фінальної редакції, до завершення (таким чином мінімізується кількість фактичних помилок).
- Представників ВНЗ обов'язково потрібно запросити до агентства для обговорення звіту.

г) ESG 2.7 Подання скарг і апеляцій

- Має бути інструмент подачі скарг та апеляцій проти дій агентства та звіту про оцінювання.
- Інструмент оскарження рішень дає можливість ВНЗ продемонструвати своє незадоволення кінцевим результатом чи особами, які долучилися до зовнішнього забезпечення якості. У випадку апеляції у ВНЗ має бути можливість поставити під сумнів формальні результати зовнішнього забезпечення якості та довести, що результати оцінювання не базуються на реально з'ясованих фактах, що критерії не застосовувалися правильно, або ж що критерії не були консистентними.



**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460

—
info@amo.cz
www.amo.cz

2) Імплементация європейських стандартів для внутрішнього забезпечення якості акредитаційного агентства.

Для внутрішнього оцінювання власної якості акредитаційне агентство має виконувати такі стандарти.

а) ESG 3.1 Заходи, політика та процеси забезпечення якості

- Регулярно проводити зовнішнє забезпечення якості (тобто виконувати свою місію).
- Опублікувати свою місію (т. зв. *mission statement*), яка задекларує роль і цілі агентства. Задекларовані цілі повинні відобразитися у щоденній діяльності агентства.
- Залучати до роботи також стейкхолдерів, студентів.

б) ESG 3.2 Офіційний статус

У діяльності необхідно спиратися на законний статус і правові норми, на основі яких агентство має право проводити свою діяльність.

в) ESG 3.3 Незалежність

- Агентство повинно нести автономну відповідальність за свою діяльність.
- На результати зовнішнього забезпечення якості не мають впливати треті сторони, напр., ВНЗ, міністерства чи інші зацікавлені групи.
- Пункт про незалежність має бути прописаний в законному статусі агентства (напр., закон, постанова уряду тощо).
- Формування процесів і критеріїв зовнішнього забезпечення якості, вибір та призначення фахівців і реалізація зовнішнього забезпечення якості має проходити незалежно від третіх сторін (водночас зацікавлені групи мають долучатися до процесу у належному обсязі та належним чином, тобто повинні мати можливість вносити пропозиції чи висловлюватися щодо окремих осіб).

г) ESG 3.4 Тематичний аналіз



**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460
—
info@amo.cz
www.amo.cz

Агентство повинно регулярно публікувати тексти, які описують та аналізують загальні відомості зовнішнього оцінювання якості.

г) ESG 3.5 Ресурси

- Агентство повинно мати достатню кількість потрібних ресурсів, як щодо штату співробітників, так і щодо фінансів, які дадуть йому можливість організувати й реалізувати процеси зовнішнього забезпечення якості належним чином та ефективно.
- До того ж ресурси повинні давати агентству можливість покращуватися, рефлексувати свою діяльність та інформувати про свою діяльність громадськість.

д) ESG 3.6 Внутрішнє забезпечення якості та професійна поведінка

- Агентство повинно мати дієві принципи внутрішнього оцінювання якості, з допомогою яких воно забезпечуватиме й покращуватиме якість та цілісність своєї діяльності. Внутрішнє оцінювання якості має проходити регулярно й у тісному зв'язку із зовнішнім оцінюванням агентства.
- Агентство повинно встановити, застосовувати й публікувати схеми забезпечення власної відповідальності й цілісності. Ідеться зокрема про конкретні схеми для
 - забезпечення компетентності задіяних осіб, їх професійності й етичної поведінки,
 - оцінювання якості своєї діяльності та вжиття відповідних заходів для її покращення,
 - профілактика дискримінації та нетолерантності,
 - комунікація із відповідними установами та стейкхолдерами,
 - контроль за виконанням вимог у роботі відповідних партнерів.

е) ESG 3.7 Циклічна зовнішня перевірка агентства

- Відповідно до європейських стандартів агентство має проходити зовнішнє оцінювання своєї діяльності кожні 5 років.



**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460
—
info@amo.cz
www.amo.cz

3) Приналежність агентства до міжнародних структур

Агентство має долучитися до міжнародного співробітництва посередництвом європейських мереж акредитаційних агентств. Контакт із закордонними акредитаційними агентствами сприяє обміну хорошим досвідом та дає можливість глибше відрефлексувати власну діяльність разом із усіма сильними та слабкими сторонами. Агентство має намагатися отримати:

а) асоційоване членство в асоціації ENQA

- Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти,
- мета: представництво акредитаційних агентств на європейському рівні, співробітництво та обмін досвідом при розробці систем забезпечення якості, координація зовнішнього оцінювання акредитаційних агентств відповідно до європейських стандартів,
- 51 член з Європи та 50 асоційованих організацій,
- сайт: www.enqa.eu

б) при можливості повне членство в асоціації CEENQA

- Центральна- та Східноєвропейська мережа агенцій, що забезпечують якість вищої освіти,
- мета: співробітництво та обмін досвідом у процесі розробки систем забезпечення якості
- 29 членів із Центральної, Південної та Східної Європи,
- сайт: www.ceenetwork.hu

в) готуватися до зовнішнього оцінювання відповідно до європейських стандартів у горизонті 3 років після фактичного початку ведення діяльності. Спершу самостійно оцінити рівень виконання європейських стандартів, а потім звернутися до ENQA із проханням провести оцінювання.

4) Акцент на прозорість, дотримання принципу законного очікування та публікування інформації

Агентство повинно робити акцент на достовірності та прозорості своєї діяльності. Це можна підтримати:



**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Žitná 27
CZ 110 00 Praha 1
Tel/Fax +420 224 813 460

—
info@amo.cz
www.amo.cz

- послідовно однаково діючи відповідно до принципів рівних підходів та законного очікування (тобто в аналогічних випадках приймати однакові рішення),
- послідовним застосовуючи власні встановлені схеми й критерії,
- акцентуючи на професійності, цілісності й незалежності осіб, що беруть участь у діяльності акредитаційного агентства,
- звертаючи належну увагу на часову й адміністративну ефективність своєї діяльності, комунікацію із ВНЗ та іншими стейкхолдерами,
- публікуючи максимальну кількість інформації про свою діяльність, в ідеалі – на сайті, разом із внутрішнім оцінюванням та аналізом своєї діяльності,
- публікуючи усі необхідні рішення й підстави (можливість громадського контролю).

5) Посилення себеконтролюючих механізмів – рефлексія академічної авторитетності й цілісності членів агентства та оцінювачів

- Акредитаційне агентство повинно прийняти власний етичний кодекс, який воно налаштує таким чином, щоб він відповідав його академічному та культурному середовищу. Неможливо перейняти «універсальний» етичний кодекс з іншої інституції. Етичний кодекс необхідно опублікувати, ознайомити з ним усіх осіб, які якимось чином дотичні до діяльності агентства і послідовно стежити за його дотриманням.
- Усі підозри (наприклад, неетична поведінка членів агентства й оцінювачів, плагіаторство, корупція тощо) необхідно детально розслідувати, а висновки – публікувати.